

Zaman Gazetesi

19 Ağustos 2014

Herkül Millas

İnsanlar rasyonel (mantıklı) varlıklar değildir. Duygusaldır, batıl inançları, mantıksız fobileri, olmayacak beklentileri, bin türlü psikolojik saplantıları vardır.

Bilirim sanırlar, oysa önyargıdır bilgileri; ya da efsane ve mitos. Uzun uzun düşünürler ama sonra aniden bir fevri refleksle yola çıkarlar. Çocuklar gibi oynarlar ve oyunu gerçek hayat sanıp aşırı üzülmeler veya sevinirler; futbolla olduğu gibi. En mantıklı seçim sayarlar kararlarını, örneğin evlenirken, ama çılgın bir aşktır onları yönelten. Oturup şiir yazarlar, ne dediklerini

kendileri de anlamadan; eleştirmenleri beklerler yazdıklarını anlamak için. Peki, hangi derecededir bu irrasyonel yanımız? Ne kadar yaygındır?

Yüzyıllar öncesinde yaşamış olan insanların nasıl düşündüklerini bilmek için o yıllardan bize varmış olan yazılı metinlere başvururuz veya yaptıklarından bazı sonuçlara varmaya çalışırız. Ama bu kaynaklar aslında yetersizdir, hatta yanıltıcı da olabilir. Yazılı metinler ancak yazı yazabilen insanların algısını yansıtır; sonuçlarımız yakıştırmalar olabilir. Oysa günümüzde kamuoyu araştırmaları var. Kamuoyu yoklamaları insanlık tarihinde yepyeni bir olaydır. İnsanların nasıl düşündüğünü doğrudan öğreniyoruz. İstatistik doğru yapılırsa yanılma oranını da biliyoruz. Bu oran da % 1-3 civarında olabiliyor. Yani irrasyonelizmimizi az çok artık ölçebiliyoruz diyebiliriz.

Geçenlerde Yunanistan'da yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre Yunanlıların % 75'i ülkeyi sarsan son ekonomik krizin yurtdışındaki odaklarca önceden planlandığına inanıyor. Yani düşman güçler, lobiler vb. komplo ve kumpas kurmuş. % 68,6'sı kanser ilacının bilindiğine ama mahsus (habis güçler tarafından) açıklanmadığına inanıyor. % 58'i İkiz Kulelere saldırıyı Amerika'nın planladığına (buna da derin veya paralel devlet diyelim), % 27'si eski başbakan Simitis'in Yahudi kökenli olduğuna inanıyor. (Bunlar herhalde onu sevmeyenler. Adı "semitik" ya; oysa "simitten" geliyor!) Bu görüşleri taşıyanlar kanıt görme ihtiyacını duymuyorlar; inanıyorlar, o kadar!

Önce bu ülkede ciddi sorun var diyesin geliyor. Ama sonra benzer soruların başka ülkelerde de sorulduğunu ve benzer cevaplar alındığını öğreniyoruz. Mesele aslında bir insanlık sorunu! Public Policy Polling'in komplo (conspiracy) konusunda yaptığı araştırmada Amerikalıların (ABD) rasyonalizmini ölçmüş. Şunlara inanıyorlar: % 28'i Yeni Dünya Düzeni kurmaya çalışan karanlık güçlerin var olduğuna ve bu güçlerin Amerika aleyhine çalıştığına (acaba bu düşman güçlerin içinde Türkiye'yi de görüyorlar mı?); % 14'ü CIA'nın ülke içinde uyuşturucu maddelerin yaygınlaşması için çalıştığına; % 18 ilaç sanayicilerinin bazı hastalıkları kasten yaygınlaştırdıklarına... Bu yüzdelerle ayrıca tereddütlü olanları ekleyebiliriz. Bu oran da % 10-20 dolaylarında. Amerikalılar arasında Ay'a hiç ayak basılmadığına, Elvis Presley'in yaşadığına, Obama'nın Müslüman olduğuna, "birilerinin" ülke halkına uçaklardan zararlı maddeler püskürterek aptallaştırdıklarına inananlar da var. (Buna kısmen inanma eğilimindeyim!)

İngiltere'de de halk (Guardian gazetesine göre), Masonlardan oluşan bir gizli örgütün dünyayı yönetmeye çalıştığına (% 25), Ay'a gidişin bir kurgu olduğuna (% 35), İkiz Kulelere saldırının Amerikan hükümetince planlandığına (% 38) inanıyor. Yani bu toplumlarda halkın 1/4 ile 1/3 oranında en olmayacak, tipik paranoya komplolarına inanıyor. Ya eğitim düzeyi çok düşük ülkelerde durum nasıl? Aslında biliyorum ve tahminde bulunmak da istemiyorum. Daha da

kötü çıkar diye de bir kaygım var. Bir umut beslemek istiyorum; belki diyorum, insanlar eğitimsiz olursa durum daha iyidir. Bilmem, çok mu irrasyonel bu umudum?

Ama bu kamuoyu yoklamaları bir şeyi daha ortaya çıkardı. Komploya inanmak veya paranoya belirtileri taşımak ile insanların siyasi görüşleri arasında bir ilişki var. Amerika'da Yeni Dünya Düzeni komplosuna Cumhuriyetçiler % 34 oranında, Demokratlar % 15 oranında inanıyor. Yani birincilerde bu inanç iki misli. "Devlet uyuşturucu maddeleri kasten yayıyor" diyenlerde aynı durumu görüyoruz. Cumhuriyetçiler "kastan yayıyor mu" sorusuna % 72 oranında 'evet' derken, Demokratlar aynı oranda 'hayır' diyor. Bu verileri iki türlü yorumlayabiliriz. Ya komplolara inananlar (paranoyaya eğilimli olanlar) siyasi partilerini de uygun biçimde seçiyor; veya belli bir parti seçenler, etkisinde kalarak komplolara inanıyor.

Ülke çapında yapılan seçimler de bir tür kamuoyu yoklaması olduğuna göre irrasyonelizmin ölçüsü olarak da ele alınabilir. "Seçim" derken ille de oy sandıklı seçimler demek istemiyorum; halkın tercihinin dile getirilmesini kastediyorum. Tarih içinde bazı ülkelerde mantıksızlığın toplumsal isteri olarak belirdiğini biliyoruz. Hitler Almanya'sı böyle bir dönem yaşadı. En aşırı bir ideolojiyi ve liderini yürekten destekledi. Stalin'in ölümünde ağlayan milyonları gördük. İrrasyonelizmin en sık görünüşlerinden biri "kişiye tapma" olarak da belirir. Kuzey Kore lideri tapılıyor örneğin. (Belki bu son örnek için "taptırılıyor" demek daha doğru!)

Bundan dolayı kötü durumlar, paranoyalar, isteriler ve irrasyonelizmlerle karşı karşıya kalırken, başka ülkelere de bakarak, kaderimize küsmemeliyiz. Dünyamız maalesef böyle! Hatta, çok şükür, Allah beterinden korusun gibi laflar da etmemiz gerekebilir. Çünkü bilge bir adamın dediği gibi, Yaratıcı insanı yaratırken zekâsına bir sınır koymuştur ama mantıksızlığına sınır koymamıştır. Bakarsınız, yarın yaşayacaklarımız, bize bu günleri de aratır.

Belki durumların absürt ve komik yanına bakıp bu insanlık halini hafife almak başka bir çıkış yoludur. Belki halimiz panayır, festival, şenlik, cümbüş, karnaval halidir. Güleriz gülünmeyecek halimize diye bir söz vardır—ya da buna benzer bir laf. İnsan sağlığını korumanın çeşitli halleri vardır. Kim bilir, yukarıda sıraladığım saçma, paranoik, komplolu, kumpaslı senaryolara inananlar da aynen bunu yapıyor olabilir. Belki kendilerini çıkmazda hissedip böyle senaryolar yaratıyorlar. Her birimiz kendi senaryosunu kurar rolünü ona göre oynarsa, sanal bir dünyada ama daha rahatlamış yaşarız; belki diyorum.